

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

K:\MHL\markiezenhoflezing10.doc

Notitie 04/03/08
Betreft: Markiezenhoflezing Aerlant Cloin

**Musealisering van
stad en land van
Bergen op Zoom**

Musealisering houdt globaal in dat iets een museum wordt, of dat iets op een museum begint te lijken. Ik heb het vanavond over de musealisering van de gebouwde omgeving, meer specifiek de gebouwde omgeving van stad en land van Bergen op Zoom.

Musealisering is al jaren een actueel thema in mijn eigen vakbladen en volgens mij is het in het bijzonder van toepassing op onze eigen stad.

Erfgoedcultus
Authenticiteit
Historiserend ontwerpen en bouwen

Veranderende betekenis vd openbare ruimte
Monofunctionaliteit

De musealisering van de werkelijkheid
Het simulacrum
Hyperrealiteit en Disneyficatie

Ik bespreek het onderwerp “ musealisering” aan de hand van verschillende invalshoeken. Ten eerste heb ik het over de erfgoedcultus, over authenticiteit en over historiserend ontwerpen en bouwen. Ten tweede over de veranderende betekenis van de openbare ruimte en over het monofunctionaliteit. En ik eindig met de musealisering van de werkelijkheid, het simulacrum, de hyperrealiteit en de disneyficatie.

Als ik zeg dat in Bergen op Zoom sprake is van musealisering is dat wat mij betreft geen waarde-oordeel. Ik heb natuurlijk niets tegen een museum. In een museum is het prettig toeven, er zijn interessante dingen te zien of te beleven, noem maar op. Maar als een stad een soort van museum begint te worden, kun je je ook afvragen of dat uiteindelijk gewenst is. Een echte stad moet natuurlijk ook functioneren voor iedereen en is niet iets van gisteren, maar van vandaag. Als ik eindig met disneyficatie bedoel ik dat eerlijk gezegd wél als een soort van waarde-oordeel.

Maar... we beginnen bij het begin:

**Ontstaan en bestaan
van de
erfgoedcultus**

Aan dit publiek hoef ik misschien niets uit te leggen over de erfgoedcultus. Toch ga ik vanavond een poging doen. Ik wil wat bestaande definities en veronderstellingen tegen het licht houden. Niet om u ergens van te overtuigen. Mijn doel is echter wel om in te spelen op gewaarwording en besef.

Erfgoed is populair en commercieel. Deze foto is gemaakt op de wereld expo in Japan 2005. De BV Nederland verkoopt zichzelf met delfts blauw, met het zeevaart-verleden en met windmolens. Nederland verkoopt zichzelf dus niet met wat ze vandaag-de-dag presteert, maar met herinneringen aan lang vervlogen tijden.

Heel iets anders, maar misschien toch niet... Veel mensen hebben dit soort foto's staan of hangen in de huiskamer. Een foto die ons herinnert aan ons eigen verleden. Aandenkens waar we zuinig op zijn. Zo'n foto is 'n drager van familiebesef en van continuïteit. Soms zsjn de mensen van die foto al overleden, maar door middel van de foto zijn ze nét iets minder dood. We hebben een onecht maar visueel contact.

In ieder mens schuilt een verzamelaar. Eén postzegel is gewoon een postzegel, maar twee postzegels is al een verzameling. Mensen verzamelen de gekste dingen. Suikerzakjes, bierflesjes, handtekeningen van bekende Nederlanders, wuppies of smurfen van Albert Heyn... Het gaat er dan blijkbaar niet meer persé om wát je verzamelt, maar om het verzamel-principe zelf.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Architectonisch cultureel erfgoed is ook vaak een drager van identiteit. Je woont pas echt in Bergen op Zoom, als je huis een raam heeft waarvandaan je de Peperbus kunt zien.

Zoals Parijs niet zonder de Eiffeltoren kan...

en zoals New York eigenlijk geen New York meer is zonder die, overigens lelijke, twin-towers.

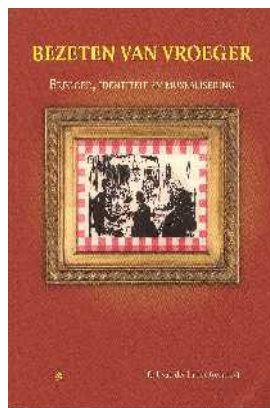
Ik ga u een geheim verklappen: eigenlijk *is* de Peperbus óók helemaal geen mooie toren. Esthetisch en architectonisch gezien is de toren slecht van verhoudingen, inconsequent in z'n stijl en noem maar op. Als de toren in deze vorm ooit zou zijn voorgelegd aan een welstandscommissie, achtte ik de kans op een positief advies niet erg groot. En toch hou ik van die toren en *vind* ik 'm ook mooi. Het is ónze toren en bovendien kennen we zijn levensverhaal, nz levensverhaal. Dát maakt die toren zo mooi!

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Een andere toren, die we allemaal niet mooi vonden, is enige tijd geleden verdwenen. En dat laat uitstekend zien hoe subjectief we met ons cultureel erfgoed omgaan. Ik huil er niet om, maar ik constateer wel dat we dus helemaal niet willen verzamelen om voor het nageslacht het verleden zorgvuldig en oprecht te documenteren. We kiezen natuurlijk gewoon waar we wel en niet aan herinnerd willen worden. Niet iedereen heeft zo'n familiefoto op het dressoir staan en vaak staat er ook niet alle familie op. Niet de historisch belangrijke gebouwen verheffen we tot monument, maar vooral de gebouwen die passen in het geromantiseerde geschiedenisverhaal dat we elkaar willen wijs maken.

Dit boek, “bezeten van vroeger” gaat in op erfgoed, identiteit en musealisering. Ik heb mijn verhaal voor vanavond hierop gedeeltelijk gebaseerd. Natuurlijk is mijn verhaal ook gekoppeld aan een meer persoonlijke visie. Bovendien spits ik mijn verhaal veel meer toe op architectuur en stedenbouw en bovendien projecteer ik het zo veel mogelijk op Bergen op Zoom en omgeving.

Rob van de Laarse, de eindredacteur van dit boek, is historicus en verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. In deze studie komen drie aspecten van erfgoedstudies aan de orde:

- de afbakening van de nationale identiteit en de relatie met een Europese identiteit
- de historische context

- de productie en de consumptie van erfgoederen

Maar het gaat ook over wát musea zouden moeten vastleggen, welke stadsbeelden we zouden moeten bewaren of reconstrueren en wat de relatie is tussen cultureel erfgoed en cultuurtoerisme.

Het boek kan ik iedereen aanraden. Wat weer zeker niet betekent dat ik het met vd Laarse eens ben. Hij gaat op een aantal punten ongenueanceerd kort door de bocht. Het boek dateert trouwens van 2005 en is overal verkrijgbaar. Misschien dat mijn verhaal van vanavond u nieuwgierig maakt.

Authenticiteit

**Historisend
ontwerpen en
bouwen**

Vanuit mijn opleiding heb ik net als vele anderen geleerd om erg veel waarde te hechten aan authenticiteit en oorspronkelijkheid. De architectuurlessen die ik heb gevolgd gingen uit van stijlen en neo-stijlen. Een neo-stijl is natuurlijk niet oorspronkelijk en heeft on-authentieke aspecten of onderdelen. Maar als er genoeg tijd overheen gaat en bij een voldoende kwaliteit heeft niemand het daar meer over. Op de architectuur van de 19^e eeuw valt met een beetje kwade wil veel af te dingen. Om die reden zijn in de 20e eeuw bijvoorbeeld heel wat panden teruggerestoreerd naar vroegere tijden. Tegelijk zien we, ook al in de vorige eeuw maar ook heel recent, dat hier en daar authenticiteit als minder belangrijk wordt ervaren. We reconstrueren er, ook hier in Bergen op Zoom, wat op los!

En reconstrueren is en blijft een combinatie historisch onderzoek, kennis, maar vooral ook heel veel interpretatie en creativiteit. Het levert prachtige resultaten op, maar het is tegelijk erg discutabel. We zetten de toeschouwer immers constant op het verkeerde spoor. We willen hem hoe dan ook laten denken met authenticiteit van doen te hebben. In werkelijkheid kijkt hij naar een leugen. Hij kijkt naar de geromantiseerde

interpretatie van wat bekend is uit de geschiedschrijving. Hij kijkt naar een driedimensionale illustratie van een geschiedenisboek.

En reconstructie is er van uiteenlopende kwaliteit. Soms was er veel kennis en weinig vrije interpretatie, soms was het andersom. De ene keer werd er veel vakmanschap aan de dag gelegd en de andere keer minder. De ene keer wordt de toeschouwer nadrukkelijk gewezen op het ontbreken van authenticiteit, de andere keer minder.

Bij het neo-classicistische bouwen in de 19e eeuw was er vaak veel kwaliteit. Veel kennis én veel vrije interpretatie. Veel vakmanschap. Veel oprechtheid ook: er is geen sprake van nep-architectuur, want een 19e eeuwse gevel ziet er uit als een 19e eeuwse gevel. En toch is het soms moeilijk en roept het vragen op. Deskundigen zien de 19e eeuwse bouwkunst vaak als een leugenachtige verkleedpartij.

Deze foto is gemaakt aan de Oude Turfmarkt in Amsterdam (voor sommigen beter bekend als het Rokin). Het huis met de pilasters, in het midden, dateert van 1643. Het huis rechts ervan is van A.L. van Gendt en dateert van 1884. Wat is hier nu authentiek? Het rechtse pand is een exemplaar van de neo-stijlen van de 19^e eeuw. Het linkse pand behoort tot het classicisme.

Gottfried Semper was halverwege de 19^e eeuw een invloedrijke architect. Hij was behalve architect ook architectuur-theoreticus. Hij vond dat het harmonische stadsbeeld te lijden had onder een architectonische kakafonie van neo-stijlen. Hij vond dat het onzinnig was om nieuwe bouwstijlen te willen uitvinden, want er was volgens hem al een algemeen aanvaarde bouwstijl, namelijk het classicisme. De neo-stijlen van de 19^e eeuw waren nodeloze en tot mislukken gedoemde experimenten. De traditie in de architectuur is iets waardevols, zei Semper. Een nieuwe bouwstijl willen uitvinden is een even arrogante ambitie als het uitvinden van een nieuwe taal.

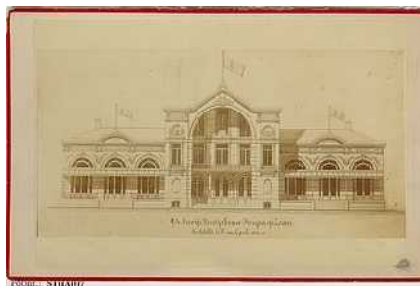

Berlage zei later: Het instandhouden der schoonheden uit het tijdperk van glans is een nationaal belang: men erkent het overal. Amsterdam erkenne het ook! Men zal het verlies der pittoreske schoonheden van onze hoofdstad te laat betreuen.

Volgens Berlage had de 19^e eeuw de schoonheid geweld aangedaan, het was de eeuw van de lelijkheid. Een uitzondering daarop was de neo-rennaissance, omdat die aansloot bij het historische karakter van de Nederlandse stad.

Bij de prijsvraag voor een nieuw beursgebouw schreef de jury: de architectonische opvatting van het geheel mag niet in strijd zijn met de schilderachtige aanblik der stad en haar eigenaardig karakter.

De Amsterdamse architectuurhistoricus Vincent van Rossem kwam enkele jaren geleden tot de conclusie dat niet de 17^e en 18^e eeuw het beeld van Amsterdam grotendeels bepalen, maar dat juist de bouwwerken uit de periode 1875-1914 dat doen. De neo-rennaissance heeft dus gewerkt als een kunstgreep om het bekende stadsbeeld intact te houden. Historiserende nieuwbouw en behoefte van het harmonische stadsbeeld is pas in de loop van de 20^e eeuw verdacht geworden.

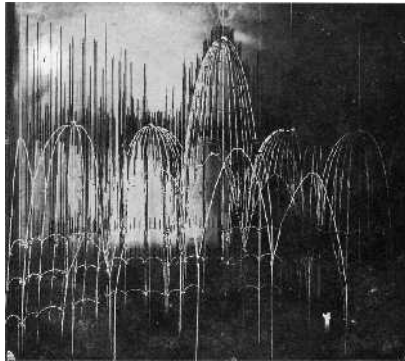

Zeker bij een feestgebouw als Thalia wordt duidelijk dat de traditie van de 19e eeuw ook een soort van decorbouw-achtige traditie is. Veel uitgeholde versiering. Een veelheid aan stijlen die een kakafonische compositie tot een onbeduidend nieuw geheel worden gebracht. Thalia was natuurlijk een discutabel gebouw als je het hebt over zuiverheid van architectuur, over architectuur met een hoofdletter A. Maar tegelijk was het zo'n geweldig sterk gebouw, dat menigeen er nog anno 2008 met weemoed op terug kijkt. Ook jonge mensen in deze stad weten dat het gebouw er ooit stond en dat het blijkbaar fantastisch was...

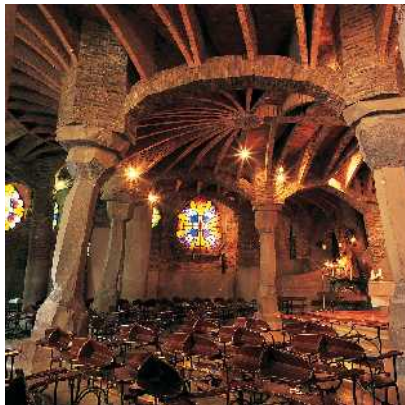

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

“Volver al origen” was het credo van de beroemde Catalaanse architect Gaudi. Het betekent zoiets als “terug naar de oorsprong”. Gaudi kopieerde niet de uiterlijke verschijningsvormen van de gotiek, hij maakte dus geen neo-gotiek. Wat hij wél deed was precies datgene wat architecten in de gotiek ook probeerden te doen: lichter construeren en daarvoor goed kijken naar de natuur. Op die manier een soort van goddelijkheid introducerend.

Deze beroemde foto toont een maquette voor de crypte-kerk van de Colonia Güell die Gaudi maakte door kettingen op te hangen en die ondersteboven te fotograferen. Zo'n ketting vormt dan een parabolische lijn, de momentenlijn uit de leer van de mechanica, en is dus een ideale vorm voor een luchtboog. Tenminste, als je die luchtboog wil maken van een materiaal dat goed drukkracht kan opnemen in plaats van trekkracht. En Gaudi maakte zijn constructies van metselwerk. Enorm rationeel en functioneel.

Dit is het prachtige resultaat. Het is tevens een van de eerste voorbeelden van moderne architectuur. En ik heb hier expres dit voorbeeld aangehaald, omdat het laat zien dat moderne architectuur wel degelijk de uitstraling kan hebben van ambachtelijkheid en warmte.

Moderne architectuur wil vaak breken met tradities. Zoals andere kunstenaars zien moderne architecten hun vak als een scheppende

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

discipline. De architect werd in de 20^e eeuw weer een vernieuwer. De toekomst werd belangrijker dan het verleden. Bij Gaudi gaat dat op een hele menselijke manier en organische manier. Bij bijvoorbeeld de nieuwe zakelijkheid gaat dat weer veel steriel en op een andere maniere functioneel.

Het politiebureau aan de Wassenaarstraat is eigenlijk altijd als een “koud” gebouw ervaren en daar is niets mis mee. Het is ook nooit bedoeld geweest om in te spelen op romantische gevoelens, zoals het gebouw van Thalia dat we net zagen. Het idee is dat op een goede manier onderdak werd geboden aan de politie-organisatie, dat de tijdgeest tot uitdrukking kwam in de verschijningsvorm, dat materialen op een eerlijke en functionele manier werden toegepast zoals ze bedoeld waren. En, zoals Mies van de Rohe het zei: less is more. Met een bouwkundige benadering en werkwijze kan bijna als vanzelf ook schoonheid worden ervaren.

Vanuit historisch oogpunt en gezien vanuit architectonisch perspectief mag dit gebouw natuurlijk nooit verloren gaan. Ik hoop dus ook dat dergelijke gebouwen in de komende decennia op de monumentenlijst zullen komen. Maar vanuit het oogpunt van het reconstrueren of construeren van een romantische sprookjesstad heb je er natuurlijk weinig aan.

Een gebouw dat al wel op de monumentenlijst prijkt is het Mollerlyceum aan het Bolwerk. Ook een voorbeeld van moderne en niet-historiserende architectuur. De architectuur van de Amsterdamse school is niet koud en zakelijk, maar wel scheppend. En er was veel aandacht voor inpassing in de context, en respect voor het bestaande.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Als het over restaureren gaat komt ook de behoefte aan authenticiteit en afleesbaarheid aan de orde. In een veelgehoorde opvatting zouden nieuwe onderdelen en toevoegingen herkenbaar en afleesbaar eigentijds moeten worden aangevuld. Niet historiseren dus. Feitelijk is het vaak een extreme opvatting die vooral niet algemeen toepasbaar is. Haak erop staat het uitgangspunt dat ten alle tijde authenticiteit en oorspronkelijkheid moeten worden nagestreefd. In een dergelijke opvatting moeten bijvoorbeeld veel panden worden teruggerestoreerd naar het oorspronkelijke bouwjaar. Ook deze opvatting is extreem en vooral niet algemeen toepasbaar.

Latere wijzigingen worden dan namelijk ongedaan gemaakt op die manier gaat de afleesbaarheid van de bouwhistorie van een pand verloren. Het kan een ernstig verlies aan monumentale waarden betekenen.

Een mooi illustratief voorbeelden zijn deze panden aan de Bloemstraat in Amsterdam. Halverwege de vorige eeuw, tijdens jaren van de tweede wereldoorlog, kreeg Jan de Meyer opdracht om ze te restaureren. Het pand was in de loop der jaren vele malen verbouwd en aangepast. Oorspronkelijk waren het drie woningen geweest maar na splitsingen bestond het uit 10 tot 15 zelfstandige wooneenheden.

Het eerste restauratieplan was zeer terughoudend, vanwege de bezettingstijd was er gebrek aan geld en aan bouwmaterialen. Het plan stuitte echter op verzet van de Rijksdienst voor de monumentenzorg. De in de 19e eeuw vertimmerde puien waren niet fraai en de Rijkscommissie vond het beter om ze in de 18e eeuwse vorm te wijzigen, aansluitend bij de roedeverdeling van de ramen. De restauratie-architect Jan de Meyer verzette zich daartegen en stelde nu voor om, als er dan toch teruggerestoreerd moest worden, dat te doen naar de oorspronkelijke vorm van 1642.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Het metselwerk was nog intact en in de kozijnen waren nog genoeg sporen te vinden om met grote zekerheid te reconstrueren. Ook de interieurs werden rigoureuus gereconstrueerd en het werden weer drie woningen, inclusief spiltrap, opkamer, haarden, etc.

Voor dogmatische bouwhistorici is dat allemaal vloeken in de kerk: het is namaak-oud en onecht. De geschiedenis is niet meer afleesbaar. Maar ze staan er weer wel gaaf bij, als monument van de 17e eeuw.

(voorgond Maison Carré, achtergrond Carré d'Art)

Dergelijke afwegingen zijn er ook op andere schaalniveau's. Aan een oud pand kun je bij elke toevoeging of aanpassing ervoor kiezen of deze eigentijds en afleesbaar zou moeten zijn, of juist niet. Ook als je een nieuw gebouw mag maken in een prachtige historische stad als bijvoorbeeld Nimes, kun je je afvragen of je moet historiseren of niet.

Norman Foster laat hier volgens mij zien dat het ook heel goed op een eigentijdse manier kan. En ik heb het nu natuurlijk over het gebouw op de achtergrond. Dit museumgebouw is eigentijds, modern, zakelijk, maar het toont respect en is zelfs geïnspireerd op zijn klassieke buurman.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Het gebouw gaat ook op een erg soepele manier op in de stedelijke sfeer en kwaliteit van Nimes. Historiseren hoeft dus echt niet.

Het is volgens mij ook een absolute misvatting dat er vroeger allemaal mooie dingen werden gemaakt en tegenwoordig allemaal lelijke dingen. Het vergelijk is ook oneerlijk. Er zijn heel veel nieuwe dingen, soms met veel kwaliteit, maar vaak met veel minder. Van de oudere gebouwen zijn er veel minder en bovendien is daarvan vooral het deel met veel kwaliteit bewaard en in stand gebleven.

**Veranderende
betekenis van de
openbare ruimte**

Ik ga het verder hebben over de klassieke begrippen stad en land, en over stedelijkheid in alle facetten

Zo was de Grote Markt lang geleden...

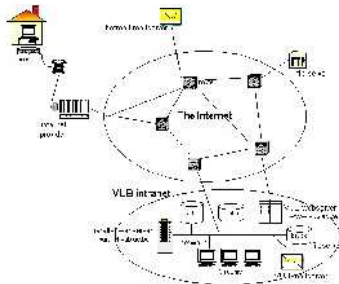

En zo is de Grote Markt vandaag de dag. Ruimtelijk gezien is er weinig veranderd. Toch is de beleving en de betekenis van de openbare ruimte echter totaal veranderd. Vroeger was de openbare ruimte namelijk dé plek waar mensen elkaar konden ontmoeten, waar het nieuws rondwaarde, waar de stad de stad was, in alle opzichten. De identiteit van de stad was hier geworteld. De identiteit van de stad was opgehangen aan de virtuele kapstok die de openbare ruimte was. Je kon er zien en gezien worden. Het échte leven, de waarheid, speelde zich *hier* af.

De openbaarheid is echter primair verdwenen uit de openbare ruimte en heeft zich voor een belangrijk deel verplaatst naar de instabiele media. Naar de wereld van televisie, telefoon en internet. Juist dáár vinden nu de ontmoetingen plaats. Juist dáár kun je min of meer anoniem en jezelf zijn. Dáár kun je zien en gezien worden. Dáár waart het nieuws rond.

Dus in zekere zin ziet de wereld er nu ongeveer zó uit. De plek waar je fysiek gezien aanwezig bent, is hoe dan ook wat minder relevant geworden.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Als ik in Bergen op Zoom op de Grote Markt sta, kan ik net zo makkelijk een vraag stellen aan m'n broer die 100 meter verderop in de Bosstraat staat, als aan m'n zwager die op de pontjesbrug in Willemstad Curacao loopt. Het grootste probleem is slechts het tijdsverschil. Dat heeft hoe dan ook invloed op de ervaring van fysieke geografische aanwezigheid en dus op de ervaring van de ruimte zelf. De openbare ruimte is daardoor wat minder openbaar geworden en de huiskamer wat minder privé.

En zo is de Grote Markt ook weer wat minder een echte openbare ruimte geworden en wat meer op een gezamenlijke huiskamer gaan lijken. De huiskamer van de Bergenaren.

In de architectuur is buiten versus binnen, openbaar versus privé altijd één van de centrale thema's geweest. Deze foto is gemaakt in het Deutsches Architektur Museum in Frankfurt, waar dat thema centraal staat. Als bezoeker wordt je telkens opnieuw heen en weer geslingerd tussen het idee buiten te zijn en dan weer binnen. Het huis in het huis-principe is in optima forma uitgewerkt in een uitgespeeld spel.

In de geschiedenis van de moderne stedenbouw is de oprichting van de CIAM een belangrijk moment geweest. CIAM staat voor Committee International d'Architecture Moderne. Wat op stedenbouwkundig niveau belangrijk was aan CIAM is de visie van de functionele stad en in feite ook het idee van de maakbaarheid van de stad. Zoals de plattegrond van een woning kan worden ontworpen door de verschillende functies als wonen, koken, slapen, eten, persoonlijke verzorging, etc ieder een eigen plek te geven. Zó werden nu ook hele steden bedacht, door simpelweg verschillende lokaties aan te wijzen voor wonen, werken en recreëren. Met name vanaf de tijd van de CIAM zijn we het normaal gaan vinden om een binnenstad te hebben, maar ook woonwijken te maken, sportparken, industrieterreinen, bedrijventerreinen, etc. En tegenwoordig ook woonboulevards, auto-boulevards, outlet-centers, etc.

Vóór die tijd gebeurde dat allemaal in de stad. En die stad was wat wij nu de binnenstad noemen.

Monofunctionaliteit

Die visie is van enorm belang geworden voor onze manier van denken over stedenbouw, omdat tot die tijd vooral alleen werd uitgegaan van de tegenstelling tussen stad en land. In de stad gebeurde namelijk álles op het op het land gebeurde bij wijze van spreke juist niets. De stedelijkheid in optima forma tegenover de leegte.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

In historisch Bergen op Zoom was geen uiteenlegging voorzien voor functies als wonen, werken en recreëren. Het was er allemaal wel, maar alles van dat alles was te vinden binnen de muren van de stad. En dat is heel lang zo gebleven, maar met name in de vorige eeuw is de tegenstelling tussen stad en land voor een belangrijk deel verdwenen. Het omliggende land is natuurlijk grotendeels verstedelijkt. In het platteland wijzen we nu achteraf gebieden aan als natuurgebied, landbouwgebied etc.

Maar hoe stedelijk is in dat opzicht eigenlijk onze beste binnenstad? Als ons gemeentebestuur het heeft over de beste binnenstad gaat het verhaal toch eigenlijk alleen en vooral over winkels. Beste winkelstad van Nederland dus. Puur visueel heeft die stad veel weg van hoe wij denken dat een historische stad er uit moet hebben gezien. Smalle kronkelige straatjes, monumentale architectuur, nieuwe maar oud-ogende panden, natuurstenen bestrating, noem maar op. Maar aan de andere kant lijkt de hedendaagse binnenstad natuurlijk in de verste verte niet op die van weleer.

Niet op de middeleeuwse binnenstad, niet op de 19e eeuwse binnenstad, waar lijkt het eigenlijk wel op? In een echte binnenstad is natuurlijk meer

te vinden dan winkels. In de historische binnenstad werd vooral veel gewoond en gewerkt, en gerecreëerd. Er werd geleefd.

De CIAM introduceerde de uiteenlegging van functies, maar daarmee ook de monofunctionaliteit van gebieden. In de woonwijken wordt gewoond en niet veel meer dan dat. Op een werkdag stroomt zo'n gebied 's avonds vol met mensen die terugkomen van werk en school. En 's morgens stroomt de wijk weer leeg. De bedrijventerreinen gaat het precies andersom.

Een dergelijk iets is nu ook met onze binnenstad aan de hand. Winkels zijn er volop. Niet om boodschappen te doen, maar wel om te winkelen. Horeca vind je ook, met een redelijke diversiteit. Maar als je goed kijkt, zie je dat wonen absoluut geen primaire functie meer is. Op kunstmatige manier probeert de gemeente het wonen boven winkels nog te stimuleren, maar al deze inspanningen bewerkstelligen nog niet de ommekeer in het proces van een leeg lopende binnenstad in dit opzicht.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

De nieuwe woonprojecten hebben bovendien vooral aantrekkingskracht op oudere en redelijk bemiddelde huishoudens, maar voor gezinnen met kinderen is de binnenstad moeilijk in te richten. En wat te denken van starters? Als er blijkbaar dringende behoefte is aan woonruimte voor starters, waarom lukt het dan niet om die starters in de binnenstad te huisvesten?

Behalve funshop-winkels en horeca zijn er in de binnenstad nog maar weinig bedrijven gehuisvest. Vroeger vond je in de binnenstad allerlei ambachtelijke bedrijven en kantoren. Nu nog nauwelijks. Dat heeft zogenaamd te maken met milieuwetgeving, met parkeerproblematiek en noem maar op. Alsof winkels en horeca die problemen niet kennen!

Ik denk trouwens ook niet dat al die gebouwen leeg staan omdat het geen mooie panden zijn. Het gekke is dat zelfs onze mooiste monumenten vaak min of meer leeg staan.

Het oudste pand van onze staat bijvoorbeeld staat al jaren min of meer leeg. Op termijn is dat ook erg slecht voor het monument. Dé reden dat deze poort er nog staat, an die andere poorten niet, is dat ooit op een

succesvolle manier een herbestemming werd gevonden. Toen het gebouw niet meer als stadspoort diende werd het gevangenis etc. Zo is herbestemming uiteindelijk toch vaak de enige en beste manier om behoud te garanderen.

Voor het Ravelijn zijn ook allerlei goede en minder goede ideeën voor herbestemming of functiegeving gepasseerd. Ik denk persoonlijk dat dat ook keihard nodig is. Zonder echte functie blijft het voortbestaan op lange termijn onzeker. Er hoeft maar een keer een stadsbestuur te komen dat het gebouw te duur vindt en we raken het kwijt. Bovendien heeft zo'n leeg en ongebruikt Ravelijn ook onvoldoende museale functie, omdat té weinig mensen er wel eens komen en haar verhaal kennen.

Goed, de stad lijkt dus vol, maar is nogal leeg. Hoe zit het dan met het omringende land?

Dit soort foto's kun je steeds moeilijker maken. In het historische stad-en-land model was er buiten de stad eigenlijk alleen maar dit: natuur en landbouw, de open ruimte, ... Nu zijn dit soort gebieden als specifieke herkenbaar geworden en moeten ze als zodanig worden beschermd en beheerd. In Bergen op Zoom dreigt één van de laatste agrarische gebieden, de Auvergnepolder, binnen afzienbare tijd te worden opgeslokt door de industrie.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Ons natuurlandschap wordt steeds nadrukkelijker een tuinlandschap...

En niet alleen aan tuin-landschap, maar vooral ook een gecultiveerd recreatie-landschap...

Het buitengebied gaat zo steeds meer lijken op een stadspark...

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Terwijl de meer natuurlijke landschappen de status van monument krijgen...

En landbouw en visserij verworden tot een kunstmatig in stand te houden expositie van oude ambachten...

En in het buitengebied ieder vergezicht een vervuilde horizon heeft.

**De Musealisering
van de
werkelijkheid**

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

De scheidslijnen tussen kunst en niet-kunst zijn aan het vervagen. Aan de ene kant wordt dat zichtbaar door een verschijnsel wat je de musealisering van de werkelijkheid zou kunnen noemen: de alledaagse leefomgeving wordt behandeld als een museum. Volkswijken, fabrieken, ziekenhuizen en zelfs ondergrondse riolen kunnen tegenwoordig het object zijn van exposities, catalogi en rondleidingen. Tegelijkertijd zoeken kunstenaars steeds meer de wereld buiten het klassieke museum op: toneelvoorstellingen worden op locatie uitgevoerd, huiskamers worden expositieruimtes, alledaagse geluiden worden binnengeloodst in de wereld van de muziek, ...

Dit schilderij van Jean Thomassen laat volgens mij aardig zien wat er tegelijkertijd met de musea aan de hand is. Want terwijl de werkelijkheid musealiseert, veranderen de traditionele musea in speeltuinen. Wie vandaag-de-dag een museum bezoekt, zoals *bijvoorbeeld* het Markiezenhof, loopt de kans terecht te komen in zalen vol joelende kinderen die bezig zijn met een speurtocht. Ergens anders in het museum is een zaal waar kinderen hun creativiteit ontwikkelen achter echte schildersezels, en noem maar op... Het “beleven” staat tegenwoordig centraal in een gemiddeld Nederlands museum. Het gaat blijkbaar minder om zeldzame objecten of kunstwerken in een wetenschappelijke context, dan om sensaties. Het gaat dan niet om de verwekker van de sensatie, het museale object, maar om de sensatie zelf.

Het Markiezenhof loopt hierin niet eens voorop. Als je bijvoorbeeld naar het Rijksmuseum voor oudheden in Leiden zou gaan, wordt je rondgeleid door bordkartonnen reconstructies van plekken uit de oudheid, zodat je je als bezoeker even aanwezig kunt voelen in het oude Egypte, Athene of Rome. De oudheden zelf zijn nog slechts de decors en de rekwisieten voor de oudheids-beleving.

**De Musealisering
van de
werkelijkheid**

De musealisering van de werkelijkheid is de filosofische beschouwing van Jean Baudrillard, een Franse intellectueel. Baudrillard is een toonaangevend denker over de postmoderne tijd. Hij probeert onze hedendaagse wereld te begrijpen en uit te leggen. Eén van zijn fascinaties betreft Disneyworld, als model van de Amerikaanse cultuur, van de Amerikaanse way-of-life.

Disneyworld is een plek die zich voordoeft als een fantasiewereld: het is het domein van piraten, sprookjeskastelen en stripfiguren. Een droomwereld, tegengesteld aan de wereld buiten het pretpark. Maar de beroemde karakters in Disneyworld zijn stuk voor stuk de personificaties van de American Dream: het zijn gewone mensen (verbeeld door dieren) die helden worden.

Baudrillard concludeert dan ook dat Disneyworld een stuk minder tegengesteld is aan de wereld buiten het pretpark, dan je op het eerste gezicht zou denken. Integendeel zelfs: het is net zo reëel als de Amerikaanse wereld van buiten het pretpark. De Amerikanen leven namelijk temidden van een overvloed aan bezweringen dat de American Dream echt bestaat.

Pretparken worden door Baudrillard aangeduid als Imaginary Stations: het zijn een soort krachtcentrales die de droom in stand moeten houden. De

grote angst van de Amerikaan is namelijk het ontwaken uit de Amerikaanse droom. Als dat namelijk gebeurt, kom je terecht in de Desert of the Real. Die realiteit bestaat uit armoede, discriminatie en leugenachtige politici. Volgens Baudrillard kan de hele Amerikaanse wereld van filmsterren, glamour en idolatrie worden verklaard als een heftig offensief tegen het ontwaken uit de heerlijke schijnwereld.

Wie wel eens door Amerika reist, weet dat je doorlopend het gevoel krijgt door een filmdecor te rijden. Zo sterk is de aantrekkingskracht van de Hollywood-illusie, dat het Amerikaanse landschap zich gevormd heeft naar de wijze waarop het geïdealiseerde Amerika in films keer op keer is uitgebeeld. Het is zowel vervreemdend als opwindend. De werkelijkheid in Amerika is als het ware echter dan echt. De werkelijkheid slaat drie keer over de kop. Baudrillard noemt dit de hyper-realiteit. In de hyper-realiteit zijn echt en onecht niet meer van elkaar te onderscheiden.

Het simulacrum

Baudrillard introduceert de term “simulacrum”. Dit komt oorspronkelijk uit de filosofie van Plato en is een aanduiding van een valse kopie van de werkelijkheid. Bij Baudrillard zijn simulacra de tekenen die we om ons heen tegen komen en die de werkelijkheid simuleren. Films, foto's, schilderijen, romans, kranten, radio- en televisie-uitzendingen, internet.

Als Baudrillard gelijk heeft, leven we inderdaad in een wereld waarvan we niet meer op aan kunnen. Als we de krant lezen of op televisie het journaal zien, valt inderdaad op dat de werkelijkheid vertekent. Als dat maar vaak genoeg gebeurt, ontstaat de neiging om er niet meer van uit te gaan dat de waarheid in het midden ligt, maar dat er sowieso geen waarheid meer bestaat, dan de waarheid die onbetrouwbaar is.

Het simulacrum is nooit datgene wat de waarheid verbergt - het is de waarheid die verbergt dat zij niet bestaat.

Baudrillard is wat moeilijk te begrijpen, maar in elk geval verklaart hij allerlei zaken in de hedendaagse wereld. Bijvoorbeeld de nostalgie. Nostalgie is volgens Baudrillard één van de reacties op het betekenisloos worden van signalen en tekens. Daardoor ontstaat een gigantisch verlangen naar vroeger, toen je nog wist wat je aan de wereld had.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Rechtstreeks gevolg daarvan is dat wij, ook in architectuur, de werkelijkheid graag een handje willen helpen. Het “opknussen” van steden als Bergen op Zoom bijvoorbeeld. Het kan geduid worden als de precessie van de simulacra!

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

In de verdubbelde werkelijkheid tenslotte, de hyperrealiteit is het enige doel de beleving.

Hyperrealiteit

Disneyficatie

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

In de gedisneyficeerde wereld is echtheid geen relevant begrip meer:

Een namaakstrand is even waardevol als een echt strand, het gaat om het strandgevoel. Misschien is trouwens dat strandgevoel op een namaakstrand nog wel groter.

architectenbureau BNA
Aerlant Cloin
www.cloin-arch.nl

Tenslotte...

In de wereld van de Franse filosoof Baudrillard zou Bergen op Zoom er in de toekomst best wel eens als volgt uit kunnen zien:

Ik begrijp best dat er Bergenaren zouden zijn die dit een goed idee vinden, maar ik hoop toch altijd dat dergelijke beelden beperkt blijven tot een paar dagen in een jaar.

**Musealisering van
stad en land van
Bergen op Zoom**

Ik hoop ook dat mijn verhaal u aan het denken heeft gezet. Ik denk ook dat er nog een hoop werk aan de winkel is en dat Bergen op Zoom nog lang niet af is. Ik hoop dat we mét kwaliteit af en toe musealiseren en niet disneyficeren. Ik hoop ook dat we mét kwaliteit durven te vernieuwen.